

اختلال‌های رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان

دکتر رامین حبیبی کلیبر

دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

www.ketab.ir

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۴۰۰

www.ketab.ir

سرشناسه	:	حبیبی کلیر، رامین، ۱۳۵۴-
عنوان و نام پدیدآور	:	اختلال‌های رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان/ تألیف رامین حبیبی کلیر.
مشخصات نشر	:	تهران : آوای نور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۱۶ ص.
شابک	:	978-600-309-855-8
وضعیت فهرست نویسی	:	فیها
یادداشت موضوع	:	کتابنامه. اختلالات رفتاری در کودکان Behavior disorders in children مشکلات عاطفی کودکان Emotional problems of children
رده بندی کنگره	:	RJ۵۰۶
رده بندی دیویی	:	۶۱۸/۹۲۸۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۷۲۵۴۹۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیها

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

اختلال‌های رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان

تألیف: دکتر رامین حبیبی کلیر

ناشر: آوای نور

چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۸۵۵-۸

نشانی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری، پلاک ۹۹، طبقه

دوم، تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵، نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

همه حقوق برای ناشر و مؤلف محفوظ است. قیمت ۷۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۱
فصل اول: تعریف اختلال های رفتاری و هیجانی.....	۱۳
نگاهی تاریخی به آسیب شناسی روانی کودک.....	۱۳
مفاهیم اساسی در آسیب شناسی روانی کودک.....	۱۶
تعریف اختلال های رفتاری و هیجانی.....	۱۹
شیوع و گستردگی اختلال های رفتاری و هیجانی.....	۲۳
منابع.....	۲۶
فصل دوم: معیارهای بهنجاری و نابهنجاری رفتاری و هیجانی در کودکان و نوجوانان.....	۲۹
تعریف رفتار بهنجار و نابهنجار.....	۲۹
ملاک های تعیین رفتار بهنجار و نابهنجار.....	۳۱
ملاک های رفتار غیرعادی در کودکان.....	۳۳
اثرات اختلالات رفتاری و هیجانی کودکان.....	۳۵
پیامدهای مشکل آفرین رشد بهنجار.....	۳۷
منابع.....	۴۵
فصل سوم: طبقه بندی، سنجش و مداخله اختلالات رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان.....	۴۷
طبقه بندی و تشخیص.....	۴۷
نظام های طبقه بندی ناشی از تجربیان بالینی.....	۴۹
نگرش های تجربی طبقه بندی.....	۵۲
پایایی و روایی.....	۵۴
سنجش.....	۵۵
دیدگاه های سنجش اختلالات کودکان و نوجوانان.....	۵۶
روش های سنجش.....	۵۹
مصاحبه.....	۵۹
تفاوت مصاحبه بالینی کودک با سایر مصاحبه ها.....	۶۰

۶۰	.....انواع مصاحبه بالینی
۶۱	.....مشاهدات رفتاری
۶۲	.....مقیاس های درجه بندی رفتار
۶۳	.....مقیاس های خودگزارشدهی
۶۴	.....آزمونهای فرافکن
۶۵	.....آزمونهای هوشی / شناختی
۶۶	.....سنجش عملکرد جسمی
۶۷	.....مداخله: پیشگیری و درمان

فصل چهارم: سبب شناسی و دیدگاههای نظری اختلال های رفتاری و هیجانی کودکان و

۷۷	.....نوجوانان
۷۷	.....سبب شناسی اختلال های رفتاری و هیجانی کودکان
۷۸	.....دیدگاه زیستشناختی
۸۲	.....دیدگاه روان تحلیل گیری
۸۶	.....نوفرویدی
۸۸	.....دیدگاه رفتارگرایی
۹۴	.....دیدگاه شناختی
۹۶	.....دیدگاه سیستمی
۹۷	.....دیدگاه جامعه شناختی - بوم شناختی
۹۷	.....دیدگاه پردازش اطلاعات اجتماعی
۱۰۱	.....منابع

فصل پنجم: گروه بندی اختلال های رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان

۱۰۴	.....الف: گروه بندی بر اساس مزاج و ساختمان فیزیکی بدن
۱۰۷	.....ب: گروه بندی بر اساس رفتارهای اولیه و ثانویه
۱۰۷	.....ب: گروه بندی بر اساس سن
۱۰۹	.....ج: گروه بندی بر اساس اختلالات با نماد درونی و بیرونی
۱۰۹	.....د: گروه بندی بر اساس سبب شناسی
۱۱۰	.....منابع

۱۱۱	فصل ششم: اختلال سلوک
۱۱۱	اختلال سلوک
۱۱۳	علائم اختلال سلوک
۱۱۴	سبب شناسی اختلال سلوک
۱۱۸	شیوع اختلال سلوک
۱۱۸	ابزارهای سنجش اختلال سلوک
۱۱۹	درمان اختلال سلوک
۱۲۲	منابع
۱۲۳	فصل هفتم: اختلال خلقی و افسردگی
۱۲۵	شیوع و بروز افسردگی
۱۲۶	سبب شناسی افسردگی کودکان
۱۲۸	سنجش افسردگی در کودکان
۱۲۹	درمان های افسردگی در کودکان
۱۳۲	منابع
۱۳۳	فصل هشتم: اختلال نارسایی توجه / بیش فعالی
۱۳۴	انواع بیش فعالی
۱۳۴	نوع بی دقت و بدون توجه
۱۳۴	نوع تکانشی - بیش فعالی
۱۳۵	علائم همراه با اختلال بیش فعالی - کمبود توجه
۱۳۸	شیوع اختلال نارسایی توجه / بیش فعالی
۱۳۹	سبب شناسی اختلال نارسایی توجه / بیش فعالی
۱۴۲	عوامل مرتبط با اختلال بیش فعالی
۱۴۲	خودکارآمدی
۱۴۲	سازگاری با محیط
۱۴۳	روش های سنجش اختلال بیش فعالی
۱۴۳	مشاهده رفتار کودک بیش فعال
۱۴۳	اختلال بیش فعالی بر اساس DSM5، مصاحبه با معلم
۱۴۳	مشکلات یادگیری

۱۴۴	روش های درمانی اختلال بیش فعالی
۱۴۴	اختلال بیش فعالی بر اساس DSM-5 مداخله در رابطه با کودک
۱۴۵	آموزش والدین
۱۴۵	اختلال بیش فعالی بر اساس DSM-5 مداخلات رفتاری
۱۴۶	مداخلات محیطی
۱۴۶	رویکرد یکپارچه
۱۴۶	اختلال بیش فعالی بر اساس DSM-5 مداخلات پزشکی - بهداشتی
۱۴۷	منابع

فصل نهم: اختلال های اضطرابی و تیک ها

۱۵۰	اختلال های اضطرابی کودکان بر اساس DSM-5
۱۵۵	سبب شناسی اختلالات اضطرابی
۱۵۶	درمان اختلالات اضطرابی
۱۶۱	تیک های عصبی کودکان
۱۶۲	انواع اختلال تیک در کودکان
۱۶۲	اختلال تیک موقت
۱۶۳	اختلال تیک مزمن (مداوم)
۱۶۳	سندرم تور
۱۶۳	تشخیص اختلال تیک گذرا
۱۶۴	درمان اختلال تیک گذرا
۱۶۴	منابع

فصل دهم: اختلال های یادگیری خاص

۱۶۸	اختلال یادگیری خاص با نقص در خواندن
۱۷۰	تعاریف اختلال نارساخوانی
۱۷۱	شیوع اختلال نارساخوانی
۱۷۲	سبب شناسی اختلالات نارساخوانی
۱۷۴	اختلال یادگیری خاص با نقص در ریاضی
۱۷۵	علت اختلال یادگیری خاص با نقص در ریاضی
۱۷۵	حافظه ضعیف

پیشگفتار

یادگیری و ارزشیابی در تعلیم و تربیت تاریخچه‌ای طولانی دارد. از نظر تاریخی چینی‌ها حدود هر فردی در چشم‌انداز زندگی‌اش خواهان فرزند نیکوخال و سازنده برای جامعه و خویشتن است. اما جستن شیوه و شرایط تربیت چنین انسانی مستلزم دقت و مسئولیتی شایان توجه از سوی یکایک مربیان- از والدین گرفته تا آموزگاران، همسالان و مراجع قدرت و اعتبار- در هر جامعه‌ای است. کودک سالمی که پا به عرصه هستی می‌گذارد بر خوردار از عالی‌ترین و کامل‌ترین امکانات رشدی است که تنها کافی است خانواده و محیطی مناسب در اختیارش باشد تا نشو و نمو کند و با بالندگی به انسانی ارزشمند در این جهان پرفراز و نشیب و بعضاً متناقض تبدیل شود. اما زندگی خانوادگی و محیط آموزشی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بسیاری از مردم جهان چنان است که دستیابی به این مقصود دشوار و گاه غیرممکن می‌شود. مشکلات عاطفی و رفتاری کودکان نیز که نتیجه‌ی اجتناب‌ناپذیر فقر و بیماری، جهل و بدرفتاری، گمگشتگی و نابسامانی‌های خانوادگی، کاستی‌های آموزشی، فرهنگی و اجتماعی است شدیداً مانع رشد و والایش و وصول آنان به کمالاتی است که در خلقتشان رقم خورده است. ما غالباً فرزندان خود را به دلیل خطاها و اختلال‌ها و ناسازگاری‌هایشان محکوم می‌کنیم یا مورد سرزنش قرار می‌دهیم غافل از اینکه باید خطاها، ندانمکاری‌ها، خودکامگی‌ها و مصلحت‌اندیشی‌های نادرست خودمان را هم به عنوان سبب‌ساز رفتار در نظر بگیریم. واقعیت این است که بسیاری از خانواده‌ها آشنا به زمینه‌های رشد و پرورش کودک نیستند و یا درگیر مناقشات درون شخصی و بین شخصی هستند که کودک را در معرض مخاطرات روانی- اجتماعی قرار می‌دهد. کودکان و نوجوانان که حجم وسیعی از جمعیت جامعه رو به تحول ما را تشکیل می‌دهند، همواره به دلیل نقش آینده‌سازیشان در جامعه کانون توجه اولیاء بهداشت روان و تعلیم و تربیت بوده‌اند. رشد فرد به عنوان یک فرآیند تدریجی و مداوم در ابعاد مختلف تحت تأثیر دو عامل طبیعت و تربیت می‌باشد؛ اما رشد نابهنجار و یا بروز رفتارهای نابهنجار و به عبارتی مشکلات رفتاری در کودکان و نوجوانان باید به گونه‌ای شایسته تعقیب و اسباب پیشگیری و اصلاح آن فراهم گردد.

به رسم مرسوم و جهت فراهم ساختن آمادگی تفهیمی در فصل اول، دوم و سوم تعریف اختلال‌های رفتاری و هیجانی، معیارهای بهنجاری و نابهنجاری، طبقه‌بندی، سنجش و مداخله اختلالات رفتاری و هیجانی مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل چهارم و پنجم، سبب‌شناسی و دیدگاه‌های نظری اختلالات رفتاری و هیجانی و گروه‌بندی اختلالات کودکان بیان شده است.

همچنین در فصل ششم و هفتم اختلال سلوک و اختلالات خلقی و افسردگی مشخص شده است.

در فصل هشتم و نهم، نیز اختلال نارسایی توجه- بیش‌فعالی و اختلال‌های اضطرابی و تیک‌ها مورد مطالعه قرار گرفته است.

در فصل دهم و یازدهم نیز اختلال‌های یادگیری خاص و اختلالات دفعی ارائه شده است.

در نهایت در فصل دوازدهم و آخر به اختلال‌های طیف اوتیسم و اسکیزوفرنی کودکی و نوجوانی پرداخته شده است.

در پایان انتظار بر این است که دانشجویان عزیز با مطالعه کتاب حاضر، کاستی‌ها و معایب را با طیب خاطر لحاظ کرده و در صورت امکان برای یادگیری و اصلاح در اختیار مؤلف قرار دهند.

و من الله التوفیق

رامین حبیبی کلیر

دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان